

ДОСВІД УКРАЇНОК У ТАБОРАХ ГУЛАГУ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ТА ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ ВИЖИВАННЯ

Ольга Грищук

THE EXPERIENCE OF UKRAINIAN WOMEN IN THE GULAG CAMPS: ETHNOCULTURAL DIMENSION AND EVERYDAY SURVIVAL PRACTICES

Olha Hryshchuk

Relevance. *The mass political repressions of the 20th century remain a key traumatic experience of Ukrainian society. Despite numerous studies of the GULAG system, women's experience, especially its ethnocultural dimension, remains insufficiently represented in scientific discourse. The dominance of generalized or male narratives in the study of the camp system leads to the loss of important aspects of historical memory. The analysis of everyday practices of Ukrainian women in camps as a way of preserving identity under conditions of total violence is relevant for understanding the mechanisms of survival and resistance in the extreme conditions of a totalitarian regime.*

Purpose. *The study aims to analyze the female experience of Ukrainian women's stay in GULAG camps through the prism of ethnocultural identity and everyday survival practices. The main task is to identify specific ethnocultural manifestations, forms of solidarity and strategies for preserving dignity that distinguished the experience of Ukrainian women from the general camp experience.*

Methods. *The study applies a comprehensive methodological approach combining historical-anthropological, gender and ethnocultural analysis. The source base consists of memoir sources and oral testimonies of repressed Ukrainian women from the Sakharov Memorial Center, archival documents of the Akmola region, and epistolary heritage. Methods of qualitative narrative analysis were used.*

Results. *The study revealed that the ethnocultural identity of Ukrainian women in camps was manifested through specific everyday practices: preservation of linguistic identity, organization of cultural initiatives (literary evenings, singing Ukrainian songs), maintenance of national traditions. A special role was played by female solidarity, which was formed both on an ethnic basis and through the shared experience of motherhood and loss. Unique forms of cultural resistance were identified: transmission of Ukrainian literature works from memory, organization of dance master classes, preservation of religious practices as a method of psychological survival.*

Conclusions. *The female experience of Ukrainian women in GULAG camps is characterized by specific ethnocultural survival practices. Everyday practices of preserving language, cultural traditions and religiosity became key mechanisms of resistance to processes of depersonalization and demoralization. Female solidarity, especially in ethnic groups, proved critically important for psychological survival. The study demonstrates the importance of gender and ethnocultural approaches to studying Soviet repressions.*

Keywords: *GULAG, Ukrainian women, ethnocultural identity, everyday life, female solidarity, survival practices, cultural resistance.*

Масові політичні репресії ХХ століття, втілені в системі ГУЛАГу, становлять один із найтрагічніших періодів в історії українців та інших народів Радянського Союзу. Попри значну кількість досліджень, присвячених табірній системі, жіночий досвід, особливо його етнокультурний вимір, залишається на периферії наукової уваги. Дослідження ГУЛАГу традиційно зосереджувалися на загальних механізмах репресій або переважно чоловічому досвіді ув'язнення, тоді як специфіка жіночого досвіду перебування в таборах, особливо крізь призму національної ідентичності, потребує окремого ґрунтовного аналізу. Сьогодні, коли світ знову стикається з різноманітними викликами та загрозами репресивних режимів, важливо звернутися до історичного

досвіду жінок, які пережили табірне ув'язнення у роки ГУЛАГу, аби краще зрозуміти механізми виживання та опору в умовах тоталітарних режимів.

Історіографія цієї проблеми представлена працями низки дослідників, серед яких особливе місце посідають роботи Тамари Вронської, яка досліджувала каральну політику радянської влади щодо родин так званих «ворогів народу». У своїх монографіях «Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній політиці радянської влади» та «Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні» дослідниця подала кількісну характеристику жінок, які було репресовано як членів родини «зрадників Батьківщини», а також висвітлила умови їхнього утримання у таборах (Вронська 2013). Важливим внеском у вивчення гендерних аспектів табірної досвіду стали праці Оксани Кісь, яка проаналізувала особисті спогади колишніх арештанток та різні офіційні документи, висвітливши різноманітні аспекти табірної життя українських жінок (Кісь 2016, 2017). Петро Омельченко у своєму дослідженні «Досвід виживання жінок в Акмолінському таборі для дружин зрадників Батьківщини» безпосередньо на основі свідчень описав повсякдення жінок в АЛЖИРі, їхні взаємини та взаємодію між собою (Омельченко 2018).

Однак системного аналізу етнокультурного виміру жіночого досвіду українок, який би комплексно розглядав повсякденні практики збереження національної ідентичності, досі бракує. Більшість досліджень зосереджується або на загальних умовах ув'язнення, або на гендерних аспектах без достатньої уваги до етнічного компонента. Саме тому дане дослідження спрямоване на заповнення цієї прогалини через вивчення специфічних стратегій, які використовували українки для збереження своєї національної ідентичності в умовах тотального насильства та знеособлення.

Джерельну базу дослідження становлять мемуарні джерела з Сахаровського центру пам'яті, архівні документи Акмолінської області та епістолярна спадщина репресованих. Використано спогади Галини Колдомасової, Зінаїди Бушуєвої, Ольги Кучумової, Надії Суровцової, Марії Макогон, Анастасії Закидальської, Шаріфи Нураліної, Вазіпи Майжолової та інших колишніх арештанток. Ці джерела дозволяють реконструювати не лише фізичні умови існування, але й ментальні стратегії виживання, емоційний досвід та способи збереження гідності й ідентичності.

Умови утримання жінок у таборах ГУЛАГу, зокрема в Акмолінському таборі для дружин «зрадників Батьківщини» (АЛЖИР), характеризувалися особливою жорстокістю та були спрямовані на фізичне й психологічне знищення особистості. Жінки проживали в примітивних саманних бараках, де один барак вмщував від 200 до 300 осіб, що створювало надзвичайно тісні та антисанітарні умови (Колдомасова 2003, с. 19). Нарі складалися з голого дерева, на які жінки клали зрізані біля озера чагарники та пов'язували їх очеретом. Бараки будувалися з саману – солом'яно-пісочно-глиняної суміші, до складу якої нерідко додавався коров'ячий послід. Така конструкція не забезпечувала належного захисту від суворох кліматичних умов казахських степів.

Температура взимку сягала 30–40 градусів морозу, що призводило до поширення небезпечних захворювань, насамперед туберкульозу та гострих і хронічних пневмоній. Ольга Кучумова так описувала табірні бараки: «Бараки згруповані, їх дванадцять. Вони разом обнесені двома рядами колючого дроту, між цими рядами на довгих ланцюгах бігають величезні собаки, вимуштрувані вівчарки з страшними мордами, могильну тишу степу час від часу розриває їхній хрипкий гавкіт» (Кучумова 2007). Доступ до медичного обслуговування був надзвичайно обмеженим, і у більшості випадків ув'язнені жінки самі надавали медичну допомогу одна одній, покладаючись на взаємну підтримку.

Особливо болісним для жінок було позбавлення їх особистого одягу на користь тюремної уніформи та присвоєння номерів замість імен. Це був один із найефективніших інструментів знеособлення, спрямований на руйнування індивідуальності та перетворення в'язнів у безіменну масу. Жінки з відразою згадують про ті номери, що їм примусово нашивали або надписували на одязі: «Людини не існувало, був лише номер, вирізаний вапном на одязі: на спині, на грудях, внизу на спідниці та на шапці. Чотири номери» (Кісь 2017, с. 20). Однак навіть у цих нелюдських умовах жінки демонстрували прагнення зберегти жіночість: вони причепурювалися перед судом, дбали про зачіски, намагалися зберегти хоча б мінімальні атрибути жіночої ідентичності. Анна Карванська-Байляк у своїх мемуарах писала: «Ми належним чином підготувалися, причепурилися, створили гарні зачіски. Жіноча природа все-таки підштовхувала нас подбати про зовнішність. Ми хотіли виглядати якнайкраще, якнайсимпатичніше» (Кісь 2017, с. 22).

Трудовий день для ув'язнених жінок був складним та виснажливим, тривав від 12 до 15 годин. Головним напрямом господарської діяльності в Акмолінську було сільське господарство, проте табір мав і власну швейну фабрику. Жінки самі будували їдальні, котельні та лазні, виконували роботи, які називалися «каторжними» або «загальними»: виробляли саман, заготовлювали очерет, працювали вантажницями. Спогади Зінаїди Бушуєвої, яка працювала вантажницею, є прямим підтвердженням того, що за навантаженням жіноча праця не відрізнялася від чоловічої: «Вантажників нас було двоє, а мішки кілограмів 50. Кидали нам на плечі по мішку, та ще й підганяли: «Швидше, швидше, скоріше розвантажуйте машину!» А мішок треба було віднести вниз, у підвал, і висипати в закроми» (Бушуєва 2003). Багато жінок похилого віку не витримували таких умов, що призводило до їхньої смерті безпосередньо на робочому місці. Шаріфа Нураліна згадувала: «Жінки постарше, впавши, часто просто вже не вставали. Ослаблені голодом, хворобами і непосильною працею, вони йшли з життя, подібно до птахів, які замерзають на льоту» (Нураліна, 2003).

Попри складність роботи та жорсткі умови праці, багато жінок ставилися до роботи відповідально та працювали на повну силу. Це пояснюється тим, що вони сприймали працю як подружній обов'язок перед своїми чоловіками, які були засуджені як «зрадники Батьківщини». Колишня арештантка у своїх спогадах зазначала: «Жодна із засуджених не відмовилася від роботи, жодна не втекла за вісім років арешту... Інакше ми б образили пам'ять своїх чоловіків» (Вронська 2013, с. 185). Галина Колдомасова згадувала, що в Акмолінському таборі був дружній та працьовитий колектив жінок (Колдомасова 2003, с. 23). Таку атмосферу можна пояснити тим, що більшість жінок у щоденній роботі вбачали своє моральне спасіння, оскільки праця відволікала від думок про те, що вони перебувають у таборі-в'язниці.

Харчування ув'язнених було недостатнім та незбалансованим. Раціон складався з невеликих порцій низької якості продуктів – переважно супу, каші та хліба. Кількість їжі залежала від виконання добової норми роботи: якщо норма не була виконана, то порцію давали значно меншу. Шаріфа Нураліна згадувала про неприпустиму якість харчування під час етапування до табору: «Їжа була настільки огидною, що багато хто спочатку, побачивши в мисках зі смердючою баландою білі ниточки черв'яків, відмовлялися від неї» (Нураліна, 2003). Жінки відчували постійний нестерпний голод і часто шукали будь-які рештки їжі на табірних смітниках, які були недоїдками табірною керівництва.

Гігієнічні умови були вкрай незадовільними. Жінки були вимушені самостійно дбати про чистоту, інколи миючи свій одяг у річці, що свідчить про серйозні проблеми із забезпеченням гігієнічних засобів. Олена Мамаєва згадувала, що їм дозволяли відвідувати лазню кілька разів на місяць (Мамаєва 1998, с. 65), а Вазіпа Майжолова згадує, що це відбувалося 2-3 рази за місяць з милом, розмір якого дорівнював сірникової коробці (Майжолова-Куленова 2002, с. 158). Попри жорстку антигігієнічну ситуацію, жінкам, які працювали з вівцями, необхідно було дотримуватися строгої гігієни, щоб уникнути захворювання на бруцельоз.

Однак саме в цих екстремальних умовах українки демонстрували унікальні стратегії збереження етнокультурної ідентичності через специфічні повсякденні практики. Ключовою стратегією було формування національних груп за принципом етнічної приналежності. Жінки спілкувалися переважно зі своїми співвітчизницями, формуючи групи українок, білорусок, росіянок, що дозволяло зберігати мовну ідентичність та підтримувати національні традиції (Степанова-Ключникова 2003, с. 35). Це не було проявом замкненості чи ворожості до інших етнічних груп, а радше механізмом психологічного самозбереження та підтримки культурної пам'яті в умовах, де все було спрямовано на стирання індивідуальності та національної своєрідності.

Особливе значення для збереження етнокультурної ідентичності мали культурні ініціативи, які жінки організовували самостійно. Попри відсутність у АЛЖИРі офіційної культурно-виховної частини, ув'язнені жінки самостійно організовували літературні вечори, де переказували з пам'яті твори української літератури та поезії. Ольга Кучумова розповідала вірші Тараса Шевченка, Лесі Українки та інших українських поетів, щоб відволікти інших від табірної рутини та зберегти зв'язок з рідною культурою (Кучумова 2007). Створювалися хори з українським репертуаром, танцювальні гуртки, де виконувалися народні танці. Олена Мамаєва згадувала: «Від хорошого виконання пісень, танців надовго зберігалися приємні, теплі спогади. Здавалося, що вранці наступного дня всі піднімалися на роботу веселішими» (Мамаєва 1998, с. 79). Ці культурні практики були не просто розвагою, а важливим інструментом психологічного виживання та збереження зв'язку з рідною землею, мовою та традиціями.

Релігійність залишалася важливим аспектом збереження національної та особистісної ідентичності українок. Попри жорстку антирелігійну політику радянського режиму, жінки таємно

проводили молитви, організовували підпільні релігійні зібрання, зберігали хрестики та іконки, ризикуючи суворим покаранням. Це була форма тихого опору та психологічного самозбереження, адже релігійні практики давали відчуття зв'язку з вищими цінностями, які не могла знищити навіть система ГУЛАГу. Релігійність для багатьох українок була невід'ємною частиною національної ідентичності, оскільки православна віра та пов'язані з нею традиції склали важливий компонент української культурної спадщини.

Взаємодопомога між жінками виявилася критично важливою для виживання, особливо коли йшлося про представниць однієї національності. Формувалися так звані «жіночі мережі виживання», в межах яких жінки ділилися їжею, одягом, підтримували одна одну морально та фізично. Ті, хто працював у столовій чи на городах, підтримували слабших, ділячись із ними додатковими харчами. Вазіпа Майжолова згадує, як ділилася хлібом із непрацездатними жінками, а ті в'язали для неї теплі речі з будь-яких доступних матеріалів (Майжолова-Куленова 2002, с. 172). Ця система взаємодопомоги була особливо розвинена серед українок, які відчували особливу відповідальність одна за одну як представниці одного народу.

Спільне материнство також об'єднувало жінок і було важливою частиною їхнього емоційного життя. Над ліжками висіли фотографії дітей, жінки розповідали про своїх малят, підтримуючи одна одну в надії на зустріч. Це створювало особливу атмосферу солідарності, адже біль розлуки з дітьми був спільним для всіх матерів незалежно від національності. Однак українки часто об'єднувалися в окремі групи материнської підтримки, де могли говорити рідною мовою про своїх дітей, співати їм колискові українською, згадувати традиції виховання, притаманні українській культурі.

Дослідниця Енн Епплбаум зазначала, що жінки краще дбали про себе і формували глибші дружні зв'язки порівняно з чоловіками, що давало їм певну перевагу у виживанні (Епплбаум 2006, с. 345). Ця здатність до формування міцних емоційних зв'язків та підтримуючих мереж була особливо характерною для українок, виховання яких передбачало розвиток емпатії, взаємодопомоги та громадської солідарності.

Особливо трагічним аспектом жіночого досвіду було питання вагітних жінок та матерів із малими дітьми. Багато жінок були заарештовані вагітними, і їхні діти народжувалися вже в таборі. Тамара Косталевська, яка виросла в Акмолінському відділі Карлага, розповідала, що її мати була арештована на другому місяці вагітності у 1938 році (Косталевська 1996). Умови для народження та догляду за немовлятами були жахливими. Після народження дитини жінки втрачали право на звільнення від примусової праці, а допомога обмежувалася лише символічним дитячим пайком та крихітним шматком тканини (Іванова 2006, с. 287). Згідно з інструкціями НКВС, термін перебування дітей поруч із матерями не перевищував 12 місяців, після чого дитину відправляли до дитячих будинків, при цьому матері залишалися у невідомості щодо місцезнаходження своєї дитини.

Розлука з дітьми була однією з найжорстокіших форм психологічного тортур. Жінки намагалися зберігати спогади про своїх дітей через фотографії, листи, розповіді іншим в'язням. Для українок це було особливо болісно, оскільки в українській культурі материнство завжди посідало центральне місце, а розлука з дитиною сприймалася як найбільша трагедія. Проте саме ця любов до дітей та надія на возз'єднання з ними ставали потужним стимулом для виживання.

Аналізуючи повсякденні практики українок у таборах ГУЛАГу, можна виокремити декілька ключових стратегій збереження етнокультурної ідентичності. По-перше, це мовна практика – збереження української мови в спілкуванні, незважаючи на тиск щодо русифікації. По-друге, культурні ініціативи – організація літературних вечорів, хорів, танцювальних гуртків з українським репертуаром. По-третє, релігійні практики – таємні молитви, збереження релігійних атрибутів, підпільні релігійні зібрання. По-четверте, формування етнічних груп взаємодопомоги, що створювали атмосферу психологічної підтримки та культурної спадкоємності.

Ці стратегії не були випадковими або спонтанними – вони базувалися на глибоких культурних традиціях українського народу, зокрема на традиціях громадської взаємодопомоги, толоки, родинної солідарності. Українські жінки переносили у табірне середовище ті форми соціальної організації та взаємодії, які були характерними для їхніх традиційних спільнот. Це дозволяло їм не лише виживати фізично, але й зберігати психологічну цілісність та національну ідентичність.

Важливо підкреслити, що збереження етнокультурної ідентичності було формою тихого опору тоталітарній системі. Режим прагнув створити безликого радянського в'язня, позбавленого будь-яких ознак національної, релігійної чи індивідуальної своєрідності. Натомість українки, зберігаючи свою мову, культурні традиції, релігійні практики та формуючи національні групи,

чинили спротив цьому процесу знеособлення. Їхній опір не був відкритим бунтом – він реалізувався через повсякденні практики, які на перший погляд могли здаватися незначними, але насправді мали глибоке символічне та практичне значення.

Порівнюючи досвід українок з досвідом представниць інших національностей, можна побачити як спільні, так і специфічні риси. Спільним було прагнення зберегти людську гідність, взаємодопомога, материнська любов та надія на звільнення. Специфічним для українок було особливе значення мовної ідентичності, зокрема збереження української мови в умовах русифікації, а також певні культурні практики, пов'язані з українським фольклором, піснями, танцями. Українська ідентичність формувалася також через спільну історичну пам'ять про колективізацію, Голодомор, репресії проти української інтелігенції, що створювало особливе відчуття спільної долі та національної солідарності.

Жіночий досвід українок у таборах ГУЛАГу характеризується унікальним поєднанням гендерних та етнокультурних стратегій виживання. Збереження мовної ідентичності, організація культурних ініціатив, підтримка релігійних практик та національних традицій стали формами тихого опору процесам знеособлення, які впроваджувала тоталітарна система. Жіноча солідарність, особливо в етнічних групах, виявилася критично важливою для психологічного та фізичного виживання в екстремальних умовах табірною ув'язнення.

Повсякденні практики українок у таборах демонструють, що навіть в умовах тотального насильства, спрямованого на знищення особистості та національної ідентичності, жінки знаходили способи зберігати гідність, культурну пам'ять та відчуття приналежності до свого народу. Їхній досвід є цінним внеском у розуміння механізмів опору тоталітаризму та важливості етнокультурного виміру в дослідженнях історії репресій. Цей досвід також має важливе значення для сучасності, адже він показує силу людського духу, здатність зберігати ідентичність навіть у найжорстокіших умовах та важливість культурних традицій як основи для психологічного виживання.

Дослідження жіночого досвіду українок у таборах ГУЛАГу відкриває нові перспективи для вивчення історії репресій. Воно показує, що етнокультурний вимір є невід'ємною складовою розуміння повного масштабу репресивної політики тоталітарного режиму та способів опору їй. Збереження національної ідентичності в умовах ГУЛАГу було не просто індивідуальним виживанням, а формою культурного опору, який мав важливе значення для збереження української нації в один із найтрагічніших періодів її історії.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням джерельної бази через використання методів усної історії, залучення нових архівних матеріалів, порівняльні регіональні студії досвіду українок у різних табірних комплексах ГУЛАГу, а також міждисциплінарний аналіз травматичного досвіду різних етнічних груп. Важливим напрямом є також дослідження довготривалих наслідків табірною досвіду для життя жінок після звільнення, їхньої реінтеграції в суспільство та збереження травматичної пам'яті. Все це дозволить створити більш повну та об'єктивну картину жіночого досвіду в системі ГУЛАГу та його значення для розуміння історії українців та інших народів, що постраждали від тоталітарних репресій.

Список джерел та літератури

- БУШУЄВА, З., 2003, Воспоминания. У: Малиновские вехи: сб. публикаций и воспоминаний. Малиновка-Астана.
- ВРОНСЬКА, Т. В., 2013, Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній політиці радянської влади (1917–1953 рр.). Київ: Темпора.
- ЕППЛАУМ, Е., 2006, ГУЛАГ. Паутина Большого террора. Москва: Московская школа политических исследований.
- ІВАНОВА, Г. М., 2006, История ГУЛАГа, 1918–1958: социально-экономический и политико-правовой аспекты. Москва: Наука.
- КІСЬ, О., 2016, Жіночий досвід ГУЛАГу: стан досліджень та джерельні ресурси в українському контексті. Український історичний журнал, (3), 125–138.
- КІСЬ, О., 2017, (Не)втрачена жіночність: зусилля українок-політв'язнів зі збереження гендерної ідентичності у таборах ГУЛАГу. Українознавчий альманах, (20), 181–186.
- КОЛДОМАСОВА, Г. В., 2003, Те далекие годы. У: Малиновские вехи: сб. публикаций и воспоминаний (от

- АЛЖИРа до современной Малиновки). Малиновка-Астана, 15–24.
- КОСТАЛЕВСКАЯ, Т. В. [Воспоминания]. Беседа Г. И. Левинсон. Вся наша жизнь: М.: «Мемориал», 1996. 114–127.
- КУЧУМОВА, О. М., 2007, Жены. 30 октября, (74). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=6279>
- МАЙЖОЛОВА-КУЛЕНОВА, В., 2002, Бывает радость и в тяжелые дни. У: Страницы трагических судеб: сб. воспоминаний жертв политических репрессий в СССР в 1920–1950-е гг. Алматы: Жеті жарғы, 169–174.
- МАМАЄВА, Е. А., 1998, Жизни прожить. Москва: Копи-центр.
- ОМЕЛЬЧЕНКО, П., 2018, Досвід виживання жінок в Акмолінському таборі для дружин зрадників Батьківщини. Історичні і політологічні дослідження, (1), 88–104.
- СТЕПАНОВА-КЛЮЧНИКОВА, Г. Е., 2003, Казахстанский АЛЖИР. Москва-Астана.

References

- BUSHUEVA, Z., 2003, Vospominania [Memoirs]. In: Malinovskie vekhy: sb. publikatsii i vospomyanii. Malinovka-Astana. [In Russian].
- EPPLBAUM, E., 2006, GULAG. Pautina Bolshoho terrora [GULAG. Net of the Great Terror]. Moscow: Moskovskaia shkola politicheskikh issledovani. [In Russian].
- IVANOVA, H. M., 2006, Istorlia GULAGa, 1918–1958: sotsialno-ekonomicheskii y politiko-pravovoi aspekty [History of the GULAG, 1918–1958: socio-economic and political-legal aspects]. Moscow: Nauka. [In Russian].
- KIS, O., 2016, Zhinochyi dosvid GULAGu: stan doslidzhen ta dzhernelni resursy v ukrainskomu konteksti [Women's experience of the GULAG: research state and sources]. Ukrainskii istorychnyi zhurnal, (3), 125–138. [In Ukrainian].
- KIS, O., 2017, (Ne)vtrachena zhinochnist: zusyillia ukrainok-politviazniv zi zberezhenia gendernoi identychnosti u taborakh GULAGu [(Un)lost femininity: efforts of Ukrainian political prisoners to preserve gender identity in GULAG camps]. Ukrainoznavchyi almanakh, (20), 181–186. [In Ukrainian].
- KOLDOMASOVA, H. V., 2003, Te dalekie hody [Those distant years]. In: Malinovskie vekhi: sb. publikatsii i vospominaniia. Malinovka,-Astana, 15–24. [In Russian].
- KOSTALEVSKAIA, T., V, 2004, Vospominania. Beseda G. I. Levinson. Vsia nasha zhizn [Memoirs. Conversation with G. I. Levinson. Our Whole Life].: М.: «Memorial», 1996. 114–127. [In Russian].
- KUCHUMOVA, O. M., 2007, Zheny [Wives]. 30 oktiabria, (74). [Online]. Available from <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=6279> [In Russian].
- MAIZHOLOVA-KULENOVA, V., 2002, Byvaet radost i v tiazhelye dni [There is joy even in difficult days]. In: Stranitsy trahicheskikh sudeb. Almaty: Zheti zhargy, 169–174. [In Russian].
- MAMAIEVA, E. A., 1998, Zhizni prozhit [To live a life]. Moscow: Kopi-tsentr. [In Russian].
- OMELCHENKO, P., 2018, Dosvid vyzhyvannia zhynok v Akmolinskomu tabori dlia druzhyn zradnykiv Batkivshchyny [Experience of women's survival in the Akmolinsk camp for wives of traitors to the Motherland]. Istorychni i politolohichni doslidzhennia, (1), 88–104. [In Ukrainian].
- STEPANOVA-KLIUCHNIKOVA, H. E., 2003, Kazakhstanskii ALZhYR [Kazakhstan ALZHIR]. Moscow-Astana. [In Russian].
- VRONSKA, T. V., 2013, Upokorennia strakhom: simeine zaruchnytstvo u karalnii politytsi radianskoi vldy (1917–1953 rr.) [Subjugation by fear: family hostage-taking in the punitive policy of Soviet power]. Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

Досвід українок у таборах ГУЛАГу: етнокультурний вимір та повсякденні практики виживання

***Актуальність.** Масові політичні репресії ХХ століття залишаються одним із ключових травматичних досвідів українського суспільства. Попри численні дослідження системи ГУЛАГу, жіночий досвід, особливо його етнокультурний вимір, досі залишається недостатньо*

репрезентованим у науковому дискурсі. Домінування узагальнених або чоловічих наративів у вивченні табірної системи призводить до втрати важливих аспектів історичної пам'яті. Аналіз повсякденних практик українок у таборах як способу збереження ідентичності в умовах тотального насильства є актуальним для розуміння механізмів виживання та спротиву в екстремальних умовах тоталітарного режиму.

Метою дослідження є аналіз жіночого досвіду перебування українок у таборах ГУЛАГу крізь призму етнокультурної ідентичності та повсякденних практик виживання. Основним завданням є виявлення специфічних етнокультурних проявів, форм солідарності та стратегій збереження людської гідності, які відрізняли досвід українок від загального табірної досвіду.

Методи. У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід, що поєднує історико-антропологічний, гендерний та етнокультурний аналіз. Джерельну базу становлять мемуарні джерела та усні свідчення репресованих українок, зібрані в Сахаровському меморіальному центрі, архівні документи Акмолінської області, а також епістолярна спадщина. Використано методи якісного наративного аналізу.

У результаті дослідження виявлено, що етнокультурна ідентичність українок у таборах проявлялася через специфічні повсякденні практики: збереження мовної ідентичності, організацію культурних ініціатив (літературні вечори, виконання українських пісень), підтримання національних традицій. Особливу роль відіграла жіноча солідарність, що формувалася як на етнічному ґрунті, так і через спільний досвід материнства та втрат. Виявлено унікальні форми культурного спротиву: передавання творів української літератури з пам'яті, організацію танцювальних майстер-класів, збереження релігійних практик як способу психологічного виживання.

Висновки. Жіночий досвід перебування українок у таборах ГУЛАГу характеризується специфічними етнокультурними практиками виживання. Повсякденні практики збереження мови, культурних традицій та релігійності стали ключовими механізмами опору процесам деперсоналізації та деморалізації. Жіноча солідарність, особливо в межах етнічних спільнот, виявилася критично важливою для психологічного виживання. Дослідження демонструє значущість гендерного та етнокультурного підходів для вивчення радянських репресій.

Ключові слова: ГУЛАГ, українки, етнокультурна ідентичність, повсякдення, жіноча солідарність, практики виживання, культурний опір.

Oliha Hryshchuk, MA student in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Ольга Грищук, студентка магістратури історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3049-7324>

Received: 05.01.2026

Advance Access Published: February, 2026